

MASSIMO FAGGIOLI:

JOE BIDEN E IL CATTOLICESIMO NEGLI STATI UNITI

(Brescia: Editrice Morcelliana, 2021, 176 stran, ISBN978-88284-0287)

Během prvních 230 let dějin Spojených států byla naprostá většina prezidentů příslušníky křesťanských církví jiného než katolického vyznání; většina z nich se hlásila k episkopální, presbyteriánské, metodistické nebo baptistické tradici. Joe Biden je druhým katolickým prezidentem po Johnu F. Kennedym, který byl však prezidentem jen velmi krátkou dobu, od roku 1961 do roku 1963, kdy podlehl zraněním po atentátu na něj spáchaném. Už jen díky tomu byly americké volby v roce 2020 historicky pozoruhodné, výrazné v politických i náboženských dějinách Spojených států. Kromě toho však z nich mimořádné volby učinil ještě další soubor okolností: Biden byl zvolen v době ničivé pandemie covid-19, po měsících celonárodních protestů proti rasově motivovanému násilí a po prezidentské administrativě, která ohrožovala právní stát a světový řád a zasazovala jim skutečné rány. To vše se dělo v době, kdy vlastní církev nově zvoleného prezidenta prožívala vnitřní rozpory. Mezi americkými katolíky panuje

napětí, dokonce možná větší než v jakékoli jiné církvi. Rozpory jeví se být tak hluboké, že se jen stěží hledá v moderních dějinách srovnání. Mohou připomínat vzdáleně ty, jimiž si prošly místní církve v antické době. Bidenovo prezidentství vzbuzuje nejen politická, ale i náboženská očekávání. Svět čeká na záchranu a spásu v kontextu celosvětové zdravotní krize, energetické krize a válečných konfliktů. Stavem světa i kulturně-společenskou situací západní civilizace a globální vesnice je tento katolický prezident povolán také k tomu, aby uzdravil morální a fyzické škody, které způsobili (očima mnoha Američanů) Trump, pandemie a globalizace. Je čtvrtým katolíkem, který se ucházel o post amerického prezidenta (vedle již zmíněného Kennedyho ještě zmiňme Alfreda Emanuela Smithe /† 1944, kandidoval v roce 1928/ a Johna Forbesa Kerryho /kandidoval v roce 2004/). Ve Spojených státech je prezident úřad politický, morální i náboženský. Přítomnost Boží je ve veřejném životě zcela jinak chápána než v Evropě. Prezident vždy vystupuje v okamžicích choulostivých změn a krizí, v obdobích zlomu pro americký národ. A dodejme: a nyní i pro katolickou církev. Dějinný význam zvolení katolíka prezidentem nespočívá v tom, že se tak stalo teprve po

druhé. Je tím položena otázka, která rezonuje ve Spojených státech z mnoha důvodů velmi silně: Co to znamená být katolíkem a Američanem? Kniha historika Massima Faggioliho na ni hledá odpověď v rovině politicko-sociální (*Katolicismus a veřejná sféra ve Spojených státech*, s. 6–26), v rovině církevních dějin (*Čtyři katoličtí kandidáti od Al Smithe až po Joa Bidena*, s. 27–70), v rovině mezinárodních vztahů Spojených států se Svatým stolcem po Druhém vatikánském koncilu (*Bílý dům, američtí katolíci a Vatikán papeže Františka*, s. 71–108), dále v rovině politické teologie (*Americká církev, krize katolické a anglofonní globalizace*, s. 109–145) a konečně v rovině rozvoje církevní tradice (*Biden mezi minulostí a budoucností katolicismu ve Spojených státech*, s. 147–186).

V průběhu amerických dějin se katolíci museli určitým způsobem vyrovnávat a zprostředkovávat se svou vlastní církví, a to jak na národní úrovni, tak ve vztahu k Vatikánu, s čímž se příslušníci jiných křesťanských církví nesetkávali. Bidenovo zvolení je součástí určitého historického momentu zrychlení kulturní a náboženské diverzifikace země, včetně jejich politiků. To se projevilo při slavnostní přísaze nových členů Kongresu v lednu 2019. Zatímco mnozí skládali přísahu, když drželi

ruku na tradiční křesťanské bibli, jiní z nově zvolených přísahali na korán, hebrejskou bibli, hinduistické védy nebo buddhistické sútry. Jedná se však také o delikátní moment pro katolíky. Bidenovo převzetí úřadu prezidenta je vyvrcholením vzestupu katolíků v americkém politickém životě. Od 20. ledna 2021 jsou prezidentem Spojených států, předsedou Sněmovny reprezentantů, předsedou Nejvyššího soudu USA a pěti dalšími soudci Nejvyššího soudu (celkem šest z devíti) katolíci. Je ovšem zřejmé, že zřetelně rozdílná politická východiska a rozdělení katolíků na dva různé ideologické a politické tábory znamenají, že jakékoli řeči o převzetí moci katolíky v Americe nejsou namístě. Katolicismus v kontextu politického života národa ušel za dvě století velký kus cesty, ale zároveň se velmi liší od toho, čím byl v době Johna Kennedyho. U prvního katolického prezidenta bylo jeho katolictví problémem pro významnou část protestantského establishmentu národa; u druhého prezidenta nemá země problém s tím, že je katolík, ale nezanedbatelná část americké církve, z řad biskupů, duchovních a věřících, má problém s jeho katolictvím. Joe Biden, který od roku 1973 vyhrál řadu voleb jako senátor, dvakrát vyhrál celostátní volby do funkce

viceprezidenta (2008 a 2012) a nyní jednou jako prezident v roce 2020, nepostrádá politickou legitimitu. A přesto významná část katolických (i ostatních křesťanských) voličů zpochybňuje jeho morální legitimitu. V politických dějinách Spojených států nebyl Biden prvním katolíkem, který se ucházel o prezidentský úřad nebo byl do něj zvolen, ale je prvním, který tak učinil a zároveň se povznosl nad hluboké rozpory uvnitř americké katolické církve a překonal je. Faggioli reflektuje skutečnost, že někteří z komentátorů dění uvnitř americké katolické církve přirovnávají Bidena k slavnému herci španělského původu Martinu Sheenovi, představiteli prezidenta USA v americkém televizním seriálu *Západní křídlo* (s. 11–12). Fiktivní prezident Josiah Bartlet, ekonom, nositel Nobelovy ceny a absolvent univerzity Notre Dame, představoval liberálního katolíka. Tato postava připomíná v mnohém Bidena: člověk liberální a zároveň oddaný katolík. Diskuze kolem této postavy byla značná, ale nikdy se nemusela potýkat s politickou a náboženskou polarizací v rámci amerického katolicismu, jako tomu je dnes. Americký katolicismus zobrazený v seriálu *Západní křídlo* má však blíže ke Kennedyho katolicismu, který chce být zadobře s mainstreamem,

je ambivalentní v otázce morální přípustnosti potratů a trestu smrti, ale ambivalence zůstává spíše na úrovni individuálního svědomí, než aby podněcovala zásadní rozpory uvnitř církve nebo mezi církví a společností.

Tato podoba katolicismu se etablovala po druhé světové válce ještě před neokonzervativní a neotradicionalistickou bouří, která nyní dosáhla nové teologické, kulturní a politické fáze. Tato dlouhá kulturně-světónázorová vlna je, viděno z Evropy, americkou katolickou verzí *Boží pomsty*, o níž před třemi desetiletími psal Gilles Kepel (*Boží pomsta. Křesťané, Židé a muslimové znovu dobývají světa*, Brno: Atlantis, 1996). V čem spočívá? Podle Faggioliho politická víra nabyla teologické a dogmatické intenzity. Ve svých úvahách o Americe jako politickém a morálním projektu vstoupil americký katolicismus do veřejné diskuze (s. 13), která bez očištění duchovním rozlišováním pronikla do církve a způsobila uvnitř ní otřesy, jež zahrnují i odraží krizi globalizace a světového řádu.

Tento obecný trend západní civilizace má zároveň i národní kontext. Proč si vůbec volba katolického prezidenta zaslouží tolik pozornosti? Na jedné straně je postava prezidenta – katolíka, která tím, že je viditelná, vyvolává

otázku Bidenova katolicismu ne v jeho vztahu k pluralitní západní společnosti, nýbrž uvnitř katolické církve. Ve svém projevu k národu 14. prosince 2019, po potvrzení výsledků hlasování ve sboru volitelů, Biden na závěr odkázal na modlitbu, která je v lidovém podání spojována se svatým Františkem z Assisi: „Kde je nesoulad, je sjednocení, tam, kde jsou pochybnosti, je víra, tam, kde je tma, je světlo. (...) Kéž nám tedy tato chvíle dodá sílu k tomu, abychom tento náš dům znovu postavili na skále, kterou nikdy nelze smýt, jako v modlitbě svatého Františka. Takoví jsme jako národ. To je Amerika, kterou milujeme. A takovou Amerikou budeme. Takže vám všem děkuji. Kéž vám Bůh žehná a kéž Bůh ochraňuje naše vojáky a všechny, kdo stojí na stráži nad naší demokracií“ (s. 14). Ve svém předvánočním projevu, který pronesl 22. prosince 2020, Biden citoval německého jezuitu Alfreda Delpa, významnou postavu katolického odboje proti Hitlerovi, kterého nacisté popravili v únoru 1945 ve věku třiceti sedmi let: „Napsal: ‚Advent je časem probuzení.‘ Delp věřil, že nejprve jsme otřeseni až do hloubi duše, a pak jsme připraveni na období naděje. Jako národ jsme letos rozhodně byli otřeseni až na dno. Nyní je čas se probudit, dát se do pohybu,

čas naděje. Těžké časy jsme v tomto národě již překonali. Zvládneme i tyto těžké časy. Dokážeme to tím, že se spojíme, že budeme spolupracovat“ (s. 14). Biden učinil ze své katolické víry ústřední součást kampaně a znovu dokázal, že katolicismus má v americkém projektu, politickém, občanském, sociálním a kulturním projektu, významné místo. Na druhou stranu je to katolicismus, který se v některých klíčových otázkách veřejného života ve Spojených státech ocitl v rozporu s různými způsoby a v různých obdobích.

Krise, do které vstoupil Joe Biden, je nevyřešená otázka národní identity spojené s politickým projektem americké demokracie, vyostřená postupnou polarizací americké společnosti vrcholící v době vlády prezidenta Donalda Trumpa (2017–2021). Volby, navíc vyhrocené kampaní a těsným, v mnoha ohledech sporným výsledkem počtu hlasů, spojené s předáním moci, jen odhalily to, na co již mnozí poukazují desítky let: dlouhé nefunkční stíny demokratického systému, který někteří považují za tak alarmující, že hovoří o možnosti jeho zániku. Výsledek prezidentských voleb (2020) měl rozptýlit tyto obavy. I když volby rozhodly vydat se cestou umírněnosti, ale důvody polarizace neodstranily. Voliči zvolili demokracii,

paradoxně podpořili rozporuplný a paradoxní rozměr americké národní identity. Úkolem obnovit normální stav země, což je v dějinách Spojených států cyklicky se opakující snaha, byl pověřen Joe Biden: demokrat, jehož náboženské vyznání, katolicismus, je historicky vnímáno jako neslučitelné s politickým projektem USA. Otázky, které to vyvolává uvnitř katolické církve ve Spojených státech, autor shrnuje do několika okruhů. Uvažuje v rovině makro-procesů v dějinách uvnitř amerického katolicismu, jejich četných důsledků pro život a poslání církve v souvislosti s tím, čím prochází katolická církev na celém světě. V Americe hraje Biden důležitou roli při rehabilitaci katolicismu: syntetizuje měnící se postoje, které katolíci v průběhu času zaujímají k některým klíčovým otázkám v národní veřejné sféře. Za prvé, přetrvává stav obklíčení amerického katolicismu, který se ocitl mezi protestantským stigmatem antiteičnosti vůči základním hodnotám Američanů jako vyvoleného národa. S tím je těsně spjat vztah k Vatikánu, obecně k římské centralitě. Ten osciluje mezi odstředivými tendencemi hraničícími se schizmatem, na druhou stranu uvnitř katolické církve je Řím vnímán jako součást zápasu, jak církev

kontrolovat a jaké politické i doktrinální směřování jí vtiskovat.

Druhá otázka se týká vztahu mezi římským katolicismem a demokracií v Americe. Opět trýznivá, kolísavá záležitost, k níž autor zdůrazňuje jak „neustálé úsilí o propojení tradice katolického sociálního myšlení s demokracií, lidskými právy a náboženskou svobodou“ (s. 18) ve století mezi občanskou válkou a sedmdesátými lety 20. století, tak nabádání Johna C. Murraye SJ († 1967) k nalezení „nové rovnováhy mezi katolickými principy a požadavky demokratického konsensu“, stejně jako zvolení katolíka Kennedyho „přineslo mír (nebo jen příměří) mezi katolicismem a politickou modernitou“ (s. 19). S touto dynamikou vůbec nesouvisí, ale v mnoha ohledech tvoří její rámec, otázka vztahu mezi katolíky, kulturou a politikou. Faggioli ji rámuje jako příběh „sblížení a odcizování, dluhů a příspěvků“ (s. 25). Dějiny sebevyločení a předsudků, na které měly přinejmenším do období Rooseveltova *Nového údělu* vliv různé faktory, jako například neplodné intelektuální diskuze a neschopnost vytvořit ze střední třídy politickou pevnost legitimacy, která by byla alternativou ke sváru mezi církevním vedením a civilními autoritami, typickou v různých podobách pro evropský

katolicismus. Ale také příběh snah amerických katolíků překonávat překážky bránící plnohodnotné účasti katolíků na americkém veřejném životě. Zdá se totiž, že tradiční jednota amerických katolíků se vytratila, přinejmenším pokud jde o ztotožnění se s progresivními postoji v otázkách ekonomické a sociální spravedlnosti. Na jejím místě vyrůstá podle Faggioliho podoba „evangelizace v novoprotestantském smyslu *evangelia prosperity* katolicismu“ (s. 25), totiž jak spojit katolickou víru s prosperitou založenou na volném trhu se sociální naukou církve. Američtí katolíci si uvědomili svoji větší odpovědnost vůči univerzální církvi, protože se stali součástí amerického vlivu ve světě. Klíčové se pro ně stává diskuzi o důvěryhodnosti uprostřed našeho reálného světa, kterému se věrohodnosti nedostává. Z tohoto hlediska Alfred Smith, neúspěšný kandidát na prezidenta, se zapsal do dějin Spojených států jako „typický katolík své generace, který proslul svým zápasem o vymýcení chudoby“ (s. 37). Tím vyvedl katolíky z jejich kulturního ghetta (s. 38).

Podle Faggioliho byl rozhodující pro vztah amerického katolicismu k americké demokracii rok 1960. Zatímco výše zmíněný John Courtney Murray SJ publikoval práci *Držíme se těchto pravd. Kato-*

lické úvahy o americkém návrhu (We Hold These Truths: Catholic Reflections on the American Proposition, 1960), která byla tak odvážná, že si vysloužila titulní stranu časopisu *Time*, Kennedy začal vykazovat rysy prezidentství, které bylo mnohem méně katolické, než by si možná přáli i jeho nejzarputilejší odpůrci. Jeho katolicismus nepřipouštěl nic, co by především v rovině rétoriky mohlo rozjitřit nepřátelství protestantského světa: jednal *pod radarem* (s. 42). Jinými slovy, plně využil veškerého možného manévrovacího prostoru při vyjednávání mezi náboženskou identitou a politickým profilem, přičemž víru zcela zprivatizoval a z prezidenta učinil „antipříklad bigotního, sektářského, antiintelektuálního a pověřčivého katolíka“ (s. 47). Jestliže tato strategie fungovala jako ochrana vzestupu katolíka do nejvyšších pater americké moci v době, kdy americká společnost, a západní společnost obecně, začínala procházet otřesy schopnými zpochybnit zdánlivě definitivní vzorce a způsoby myšlení, scénář třetí katolické kandidatury na amerického prezidenta, kandidatury Johna Kerryho v roce 2004, má zcela jiné rysy. Zejména novost konzervativního potenciálu amerického katolicismu a především národní církevní hierarchie, do které byly od doby

vlády Reagana nominování zastánci neokonzervativních pozicí, byly plodem závěrečné fáze pontifikátu Jana Pavla II. Stejně jako Kennedy se Kerry chtěl vyhnout na veřejnosti půtkám, v nichž se polarizace americké společnosti vyostřovala (jako veterán vietnamské války začal vystupovat proti válce), v otázkách potratů se stal terčem útoku *pro-life* hnutí, které vyvrcholily veřejnou diskuzí o přijímání či nepřijímání eucharistie politiků užívanou nezřídka k diskreditaci politických oponentů (s. 48–55). Po roce 2004 tato změna atmosféry uvnitř katolické církve pokračovala svárem mezi linií pontifikátu Benedikta XVI., neústupností významné části amerického episkopátu a na politické úrovni rozvojem katolického amerikanismu, „který daleko překročil otázku potratů jako klíčové otázky a vstoupil na ideologické území, které je v ekonomických, daňových a environmentálních otázkách morálně neslučitelné se sociální naukou církve“ (s. 59). Trump těžil z této vnitřní dynamiky a ze skutečnosti, že americký katolicismus stále více přebíral roli epicentra širšího globálního krizového oblouku. Díky událostem prezidentských voleb v roce 2016 a následujícího čtyřletého období lze totiž pochopit, jak se Spojené státy staly „hlavním oh-

niskem paraschizmatické opozice vůči pontifikátu argentinského jezuity Jorgeho Maria Bergoglia“ (s. 60), což navíc apoštolská cesta z předchozího roku jen potvrdila.

S ohledem na vývoj této krize soustředného kruhu neváhá Faggioli přisoudit Joeu Bidenovi roli „utěšitele“ (s. 63). Jeho katolicismus je ve skutečnosti postojem na hraně, jenž stojí na prahu mezi dvěma epochami a snaží se syntetizovat dnes již rozostřené úhelné kameny dvacátého století, jako je vyloučení sektářské volby a demokratická volba, s novým přístupem k výkonu veřejné funkce, mnohem méně váhavým než u Bidenových předchůdců a populárnějším „homiletickým tónem, nikoliv kazatelským, ba ani profesorským“ (s. 2). První problém, který je třeba vzít v úvahu, pokud jde o vyhlídky Bidenova jednání, však spočívá v mimořádně konfliktním stavu, v němž se nachází americká katolická církev; v trendu konzervatismu, do něhož, jak se zdá, upadla podstatná část národního katolického světa; v nyní již totálním a fakticky kvazi-schizmatickém střetu mezi vrcholnými představiteli americké církevní hierarchie a Vatikánem, který je zase rozbouřen vnitřním střetem mezi probergogliánskými stoupenci a stoupenci teologicky tradicionalističtější a politicky

konzervativnější linie. V pohledu papeže ohrožuje univerzální církev *megalomanství* těch částí církve, které se považují za střed světa (Evropa i Severní Amerika). S odkazem na článek A. Spadara v *La Civiltà Cattolica* (3983/2 /2016/, s. 469–479) objasňuje, co rozvrací církev: „tendence považovat se za střed světa, a to jak ve svých konzervativních, tak i progresivních složkách“ (s. 88). Papežův pohled na svět vidí celek, v němž je třeba obnovit rovnováhu ve prospěch Jihu a ostatních periferií katolického světa. Z tohoto hlediska je nahlížen jak severoamerický *neotradicionalismus*, tak i *progresivismus*. Jeden i druhý je „politicky a kulturně podvrtný v tom smyslu, že je nevhodný k pochopení rozsahu výzev, které pro křesťanství a katolicismus představuje liberalismus a sekularismus“ (s. 97). Z tohoto pohledu představuje antibergoglismus bující v zámožské hierarchii podle Faggioliho pouze fasádu mnohem komplexnějšího a zhoubnějšího pokusu oddělit církev ve Spojených státech od celosvětové církve a konfigurovat skutečný „katolický amerikanismus 21. století“ (s. 127). „Nástup obou do úřadu,“ zdůrazňuje Faggioli, „byl také umožněn očekáváním, že nově zvolení se stanou thaumaturgy schopnými obnovit smysl pro vnitřní jednotu a znovu

propojit své komunity s globálním světem“ (s. 143).

Pokud je tedy přípustné pohlízet na budoucnost katolicismu v Americe a na jeho vztahy s Vatikánem s obavami a nejistotou a se stejnou skepsí na čas potřebný k zahojení ran po více než třiceti letech bezuzdné polarizace národního politického systému, zdá se být stejně rozumné hledat v působení Bidenova prezidentství a Františkova pontifikátu počátek další fáze sblížování dvou paralelních světů současné doby. Zdá se, že motorem je opět, i pro Massima Faggioliho, onen otevřený a pragmatický přístup, při jehož syntéze nelze opomenout společné jezuitské kořeny těchto dvou postav: historicky záruka, že se v Americe po zkratu *katolický stroj* opět rozjede k užitečnějšímu programu než vnitřním sporům. Přidanou hodnotou pro katolicismus s jeho globální sítí se může stát v tomto pohledu příležitost k syntéze světa amerického, katolického a světového (s. 183).

Bidenovo politické myšlení je formováno katolickým sociálním učením. Je praktikujícím katolíkem, proto lze očekávat, že jeho náboženská praxe ho povzbuzuje v těžkých životních situacích. Pravicově konzervativní katolíci nejsou Bidenovým vyznáním nadšeni. V poslední prezidentské

kampani ho označili za *falešného katolíka* a *kacíře*, který je pro ně nevolitelný. Je totiž zastáncem právní rovnosti homosexuálů, bisexuálů a transpersonálních osob. Takový názor je nejen v rozporu s božským řádem stvoření, ale také ohrožuje *náboženskou svobodu*. Pravicoví konzervativní katolíci, včetně mnoha biskupů, tím myslí svobodu církve jako zaměstnavatele ignorovat zákonné požadavky, které zakazují diskriminaci LGBT+ osob v zaměstnání.

Americké pravicové katolíky ještě více rozčiluje, že se Biden odmítá postavit za legální kriminalizaci potratů. V rozhovoru s šéfredaktorem jezuitského časopisu *America* tehdejší viceprezident Biden prohlásil, že osobně považuje potraty za eticky špatné a sdílí přesvědčení učitelského úřadu církve, že lidský život začíná oplodněním. Biden však také vysvětlil, že v pluralitní společnosti je třeba rozlišovat mezi katolickým étosem a společenským konsensem, morálkou a právem. Poukázal na to, že křesťané jiných denominací, ale také muslimové a židé často nepovažují embrya a plody za narozené lidské bytosti. I v rámci katolické církve existují na tuto problematiku různé názory, zejména pokud jde o právní předpisy. V televizní debatě kandidátů na viceprezidenta v říjnu

2012 Biden prohlásil, že rozhodnutí o potratu musí žena učinit po konzultaci se svým lékařem. Bidenův postoj k potratům lze shrnout do formule, která se vrací k Billu Clintonovi: „Potraty by měly být bezpečné, legální a vzácné.“ Jak silné jsou ve skutečnosti pravicové katolické kruhy v USA? Pokud jde o poslední prezidentské volby, o něco více katolíků volilo Bidena než Trumpa. Mediální přítomnost pravicově konzervativních republikánských katolíků je však mnohem vyšší. Mají televizní stanici EWTN (Eternal Word Television Network), zpravodajskou agenturu CNA (Catholic News Agency), provozují internetové stránky (Church Militant) a takzvané pro-life organizace (LifeSite). Bill Dinges z Katolické univerzity ve Washingtonu tvrdí, že reakční katolicismus a evangelikální fundamentalistický protestantismus se v USA stále více prolínají. Od konce roku 2011 vysílá německojazyčný program také pravicově konzervativní katolická televize EWTN. Vnitrokatolickou konfrontaci s praktikujícím katolíkem Joem Bidenem, která se otevřeně a někdy až bizarně projevovala během prezidentských voleb, spoluvytvářeli, a dokonce prohlubovali američtí katoličtí biskupové. S cílem informovat věřící o jejich občanských povinnostech při-

pomněli američtí biskupové na svém zasedání v listopadu 2019 starší text s názvem *Formování vědomí pro věrné občanství*. Přidali však nový úvod. V něm uvedli, že ačkoli lidský život a důstojnost v americké společnosti ohrožují také „rasismus, ekologická krize, chudoba a trest smrti“, otázka potratů má přednost před všemi ostatními problémy: „Ohrožení potratů zůstává naší nejnaléhavější prioritou.“ Ozývaly se i biskupské nesouhlasné hlasy. Například chicagský kardinál Blaise Cupich v diskusi upozornil, že papež František ve své apoštolské exhortaci *Gaudete et exsultate* z roku 2018 zdůraznil, že je „škodlivé a ideologické“ stavět jednu morální otázku nad všechny ostatní, protože „stejně posvátný“ jako nenarozený život je „život chudých, kteří se již narodili“ (GE 101). Ani situace migrantů není méně důležitá než některé otázky bioetiky (GE 102). Biskup Robert McElroy ze San Diega souhlasil s Cupichem, a dokonce svým kolegům biskupům vytkl, že „uvedení potratů jako nejnaléhavější priority je v rozporu s papežovým učením“. Konference katolických biskupů USA proto prohlásila potraty za naléhavý morální problém. „Globální oteplování,“ prohlásil na následné tiskové konferenci kardinál Daniel Di Nardo, tehdejší předseda Kon-

ference katolických biskupů USA, „je zásadní a důležitou záležitostí, ale zatím není naléhavé.“ Tyto příklady naznačují, jak propojení politického, světonázorového a dogmaticko-morálního diskurzu utváří americkou společnost. Prostřednictvím ekonomického a kulturního vlivu Spojených států pronikají podobné otázky i do jiných částí světa. Proto je namístě se lépe orientovat v diskuzích, které mají tendenci se přenášet velmi rychle i do ostatních částí světa. Faggioliho monografie je v tomto smyslu podnětná, i když je pouze krátkým uvedením do problematiky.

Pavel Ambros

FRANTIŠEK TRSTENSKÝ:

JEŽIŠOVE PODOBENSTVÁ. BIBLICKO-SPIRITUÁLNY POHLED

(*Tajov: Inštitút teológie, misie a sociálnej práce, n. o., 2020, 135 strán, ISBN 978-80-89492-27-5*)

František Trstenský, katolický kňaz a profesor na Katolíckej univerzite v Ružomberku, je autorom viacerých vedeckých, ale aj populárno-náučných publikácií.¹

1 Okrem iného možno spomenúť napríklad tieto tituly: František TRSTENSKÝ, *Život apoštola Pavla*, Svit: Katolícke bib-

Vo svojom poslednom diele sa, ako možno súdiť podľa názvu, venuje výkladu Ježišových podobenstiev. V úvodnej kapitole sa na desiatich stranách zaoberá vysvetlením samotného pojmu „podobenstvo“, upozorňuje na jeho židovské korene, popisuje štruktúru a cieľ podobenstiev poukazujúc na možnosti, ale aj úskalía ich alegorického výkladu. Následne charakterizuje ich podobu v jednotlivých evanjeliách zakončujúc kapitolu svojim vlastným zoznamom siedmich pravidiel ich výkladu, medzi ktoré patrí znalosť kontextu, reálií, identifikácia hlavného problému či rušivého prvku, zameranosť na priamu reč a posledné slová parabol, ako aj ich prevedenie do súčasného jazyka (s. 23–24).

V jadre práce sa už autor venuje jednotlivým podobenstvám. Každé z nich je uvedené slovenským textom, za ním nasleduje výklad a nakoniec niekoľko otázok na zamyslenie. Dokopy autor pojednáva o tridsiatich ôsmich podobenstvách, ktoré však (až na Podobenstvo o dvoch staviteľoch) nezahrňajú tie, ktoré sa nachádzajú

v Reči na vrchu.² Alternatívne znenie podobenstiev v ostatných evanjeliách je vo výklade patrične zohľadnené. Najdôležitejšie slová či frázy sú uvedené aj v gréckom originály. Text je prehľadný – to podstatné je zvýraznené tučným písmom, zatiaľ čo citácie sú vyznačené kurzívou. Poradie, v ktorom sa jednotlivé podobenstvá vysvetľujú, však vzbudzuje otázky. Nie sú totiž zoradené ani chronologicky, ani podľa príslušnosti k jednotlivým evanjelistom a prípadná tematická organizácia tiež nie je badateľná. Pre účely svojho výkladu má autor právo usporiadať látku tak, ako uzná za vhodné, no nemal by opomenúť zdôvodnenie toho-ktorého usporiadania.

Čo sa týka teologickej roviny, autor sa drží tradičného katolíckeho výkladu podobenstiev, o čom svedčí aj to, že publikácia riadne obdržala *nihil obstat* aj *imprimatur*. Doplňť by sa však mohlo niekoľko informácií. Nevysvetľuje sa napríklad prečo v Podobenstve o rozsievачovi (s. 25–37) Ježiš hovorí, že „tým, čo sú vonku, podáva sa všetko v podobenstvách, aby hľadeli a hľadeli, ale nevideli...“ (Mk 4,3–20; Mt 13,3–23; Lk 8,5–15)

lické dielo, 2011, 345 s.; František TRSTENSKÝ, *Otčenáš – súhrn celého evanjelia. Biblicko-spirituálne zamyslenia o Pánovej modlitbe*, Ružomberok: Verbum, 2017, 126 s. či František TRSTENSKÝ, *Dôležitosť čitateľa v biblickej interpretácii*, Ružomberok: Verbum, 2018, 130 s.

2 V obdobnej publikácii Jiřího Mrázka ich napríklad nájsť môžeme. Jiří MRÁZEK, *Podobenství v kontextu Matoušova evangelia*, Jihlava: Mlýn, 2010, s. 41–53.

a nevysvetlený tiež zostáva pojem „uholný kameň“ (s. 90). Otázne je či možno sluhu, ktorý prišiel o svoju mínu (Lk 19,12–27), označiť za nepotrestaného (s. 66) a či by nebolo vhodné poukázať na to, že v Podobenstve o deťoch na námestí (Mt 11,16–19; Lk 7,31–35) je možných viacero interpretácií a nie len tá, že deti predstavujú Ježiša a Jána Krstiteľa (s. 128–130).³

Najoriginálnejšou a najpodnetnejšou časťou publikácie sú otázky na zamyslenie, v ktorých autor čitateľa vyzýva k zamysleniu sa nad tým, čo robí pre šírenie Božieho slova on (s. 27); vedie ho k tomu, aby vynesenie rozsudku nad ľuďmi ponechával na Najvyššieho (s. 30); varuje ho pred pretváraním veriacich podľa svojich a nie podľa Božích predstáv (s. 47) a vyzýva ho k dobročinnosti (s. 70), ako aj k tomu, aby sa nespoliehal na Božie milosrdenstvo, v prípade, že sám nepodnikol pre svoju spásu všetko, čo mohol (s. 108).

Je veľká škoda, že autor nezhrnul poznatky získané svojim štúdiom Ježišových podobenstiev do žiadneho záveru. Jednostra-

nový anglický sumár či abstrakt umiestnený na začiatku publikácie túto úlohu nespĺňa (s. 12). Bibliografia diela je pomerne stručná, ale výstižná. Zahŕňa západné tituly v anglickom, nemeckom či talianskom jazyku. Prekvapivo však chýbajú akýkoľvek autori z českého, slovenského či poľského prostredia. Absentujú aj diela patristických a scholastických autorov. Tituly uvedené v súpise literatúry autor používa predovšetkým v úvodnej kapitole, zatiaľ čo pri interpretácii podobenstiev postupuje skôr samostatne.

Jeho výklad je štylisticky zrozumiteľný a pútavý; v zamysleniach chvíľami aj neformálny. Miestami sa vyskytujú drobné preklepy ako napríklad „sluhoví“ (s. 10), „vlastne“ miesto „vlastnej“ (s. 67) či „pozývam k ich prečítať“ (s. 117). Občas tiež dochádza k zbytočnému opakovaniu tej istej informácie v krátkom časovom slede, ako je to napríklad s veršom Lk 9,62 (s. 113 a hneď 115) či s informáciou, že jeden denár je mzdou za jeden deň (s. 63, 75 a 84).

Napriek spomínaným čiastkovým nedostatkom je však publikácia ako celok hodnotným populárno-náučným dielom, ktoré má prístupnosťou a podnetnosťou svojho výkladu šancu osloviť aj odborného, aj laického čitateľa vŕhujúc ho do deja Kristových

3 Opačná interpretácia sa pritom v obdobných publikáciách objavuje celkom bežne. POROV. MRÁZEK, *Podobenství v kontextu Matoušova evangelia*, s. 73 či FRITZ RIENECKER, *Evangelium podľa Matúša*, Bratislava: Creativpress, 1992, s. 170.

podobenstiev tak, aby sa cítil byť jeho priamym aktérom, čo bolo napokon aj hlavným cieľom ich autora.⁴

Viktor Wintner

SVATÝ JAN CHRYSOSTOMOS:

O KNĚŽSTVÍ

(úvodní studie a komentář Jiří Pavlík, překlad z řečtiny Jiří Pavlík, Praha: Krystal OP, 2022, 174 stran, ISBN 978-80-7575-121-8)

Ctirad V. Pospíšil ve své christologii *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel* na závěr podkapitoly věnující se neknežskému kněžství Ježíše Krista, a tedy i hierarchickému kněžství v rámci katolické teologie, píše, že i o hierarchickém kněžství by stejně jako o církvi mělo platit, že je *semper reformanda* (srov. C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Praha: Krystal OP; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010⁴, s. 290), a že jestliže nám je těžko z toho, že v církvi dnes přezívají problematické prvky kněžského kněžství, které nemají s kněžstvím Nového zákona nic společného, tak „je třeba v tom

vidět příslib čehosi nového, čistého a velkého, co již klepe na dveře nadcházející epochy dějin křesťanstva“ (tamtéž, s. 290). Pakliže v církvi přichází něco nového, je třeba důkladné teologické reflexe a dialogu, a to nejen na úrovni centralizovaných institucí, ale též na úrovni místních církví. Proto je třeba přivítat další příspěvek do této diskuse českého autora, kterým je překlad spisu *O kněžství* od svatého Jana Chrysostoma, který přeložil a obsáhlou úvodní studií, která dalece přesahuje rámce striktně filologického a patrologického bádání, opatřil Jiří Pavlík. V tomto kontextu je třeba zmínit též ve dvou svazcích vydaný výbor textů o kněžství v prvních staletích církve, který uspořádal David Vopřada a který je již několik let zájemcům o tuto problematiku v českém prostředí k dispozici (srov. D. VOPŘADA, *Kněžství v prvních staletích církve*, Praha: Krystal OP, 2018).

Jakožto teolog zabývající se převážně systematickou teologií se v této recenzi nebudu pouštět do specificky patrologických otázek, ale zaměřím se především právě na ty, jež se týkají systematické teologie. Podobně i kvalitu překladu vůči originálnímu řeckému textu ponechávám v tomto směru kvalifikovanějším recenzentům, avšak vzhledem ke své

4 Massimo GRILLI, *Markovo evanjelium. Paradox a tajemstvo*, Svit: Katolícke biblické dielo, 2014, s. 34.

kompetenci nabyté studiem obecné a srovnávací literatury se zastavím alespoň u jeho literárních kvalit.

Již v předmluvě Pavlík upozorňuje na krizi smyslu katolického kněžství, jež se podle něj zvláště ozřejmila v době lockdownů, kdy byl omezen náboženský provoz a kdy zároveň vznikala jeho překlad Chrysostomova spisu (srov. s. 6). Autor úvodní studie a překladatel též připomíná morální a strukturální krizi spojenou se zneužíváním moci ze strany katolických kněží (srov. s. 6). Je až výrazem jisté ironie, že Pavlík předkládající vážné otázky vůči teologii (i současné praxi) hierarchického kněžství překládá spis, který je „sadou argumentů podporujících vážnost kněžství“ (s. 17).

Již z tohoto vyplývá ráz celé úvodní studie, jež je velmi nosně rozkročena mezi Janův text a soudobou debatu. Druhé napětí, jež studie obsahuje je, domnívám se, její zaměření jak k odborné obci, tak k zájemcům z řad širší veřejnosti. Jakkoli je tato snaha (vetknutá ostatně přímo do edičního záměru) nezůstat u čistě akademických adresátů hodná ocenění (a možná přímo nezbytná), je v kombinaci se snahou nerezignovat na odbornou kvalitu místy jen těžko udržitelná. Přesto se domnívám, že si čtenáři a čtenářky, pohybu-

jící se na škále od profesionálních patrologů či patroložek, až po lidi bez teologického vzdělání, mohou najít v úvodní studii mnohá podnětná místa. Příkladem dobře zvládnutého napětí mezi různými zamýšlenými adresáty je vynikající pasáž o žánru celého díla: ta totiž jak dobře uvádí do základních informací pro práci s patristickým textem a jeho vztahem k žánru, tak reaguje na odborné debaty, které se vedou kolem spisu (srov. s. 8–16). Už zde se také objevují přednosti, které budou příznačné pro celou úvodní studii: zaměření na smysl dialogu, neuspokojení se závěry jen proto, že je říká autorita i zevrubné prostředkování soudobé debaty, které se neomezuje ani jen na prostor (středo)evropské teologické debaty, ani jen na její shrnutí, ale přináší celou šíři názorů a neváhá předkládat vlastní návrhy řešení, podepřené věcnou argumentací (podobně srov. např. s. 36–39).

Úvodní studie postupně probírá nejen všechny klasické otázky spojené s přístupem k patrologickému textu, ale i ty specifické pro tento konkrétní spis. Dotýká se jak otázky jeho žánru, tak historicity událostí, datace spisu, jeho témat i smyslu. Lze ocenit, že se Pavlík důsledně vyhýbá ahistorickému či apologetickému přístupu k této první známé „monografii“ o kněž-

ství v dějinách církve (srov. s. 18). I proto přidává vlastní exkurz o zrodu církevní autority a kněžství. V něm navazuje na již zmíněnou publikaci Davida Vopřady a dochází k závěrům ne nepodobným tezím, jež nalezneme u výše zmíněného Ctirada V. Pospíšila ohledně vlivu alegorické metody a Starého zákona na institucionalizaci kněžství, které lze ilustrovat posunem od novozákonního *presbyteros* ke starozákonnímu *hiereus* (srov. s. 22–23). Jednou z nejpřínosnějších pasáží je pak pasáž o některých hlasech v soudobé debatě, které upozornují na problematičnost takto pojímaného kněžství a v posledku docházejí k tomu, že by se církev bez takto přeexponovaného kněžství (případně hierarchického kněžství obecně) mohla obejít. Pavlík na malém prostoru shrnuje jádro jejich věcné argumentace, proto je škoda, že závěrem podkapitoly je věta, jež zní tak trochu jako z novověkých publikací omlouvajících se ze strachu před inkvizicí, že pokud by snad něco bylo v rozporu s učením církve, tak to autoři či autorky již předem odvolávají. (Pavlík píše o poznání jemněji: „je to krajní názor, který je však také součástí spektra teologické reflexe současných katolíků,“ s. 25.) Zbytečné je to zvláště v době, kdy i římský biskup František opako-

vaně kritizuje klerikalismus. Pavlík vztahuje Janův text i k další aktuální otázce, kterou je svěcení žen, a i v této otázce dobře Chrysostomovy argumenty usouvztažňuje s dobovým myšlením, v souladu s nímž si Jan nedokáže představit, že by bylo v možnostech ženské přirozenosti „ustát“ vysoké nároky kněžství (srov. s. 28).

V úvodní studii její autor také neusouvztažňuje jen obsah spisu se současnými otázkami, ale též aplikuje soudobé metody na výrazně starší text, což je způsob v sekulárních filologiích a filozofiích zcela etablovaný, ale v české katolické teologii – alespoň podle mé zkušenosti – spíše zřídka. Konkrétně Pavlík vychází z M. Foucaulta a jím inspirované diskurzivní analýzy. Tato volba je logická, vždyť i sám Foucault se vztahuje k textům z celých dějin myšlení a na mnoha místech nosně pracuje s některými prvky křesťanské tradice (lze zmínit např. Foucaultovy známé teze stran zpovědního diskurzu a doznání) a navíc jeho ústředním tématem je otázka moci, jež je i jednou z ústředních otázek ve vztahu k současné podobě katolického hierarchického kněžství. V návaznosti na Chrise de Weta Pavlík představuje pět mocenských diskurzů, které nalezneme v Chrysostomově spisu (srov.

s. 29–34). Jakkoli je třeba ocenit již samotný fakt aplikace poststrukturálních přístupů v teologii, je také třeba ocenit i samotné postřehy, jež přinášejí: ať už jde o poukaz na to, jakým způsobem Jan konstruuje kněžskou nadřazenost, či na způsoby ovlivňování posluchačů. Silnou stránkou je, že Pavlík tyto metody nejen v úvodní studii důkladně představitel, ale opakovaně a nosně je používá v poznámkách pod čarou, čímž nabízí a usnadňuje čtenáři různá zajímavá čtení předkládaného textu.

Na publikaci lze ocenit také čitelnost překladu, který je prostý stylistických neobratností, a naopak v některých případech volí neotřelé překlady (např. již v úvodní studii *episkopos* jako „supervizor“, s. 20). Za drobnou nedokonalost předkládaného textu pokládám některé nadbytečné poznámky pod čarou, které zřejmě ve snaze zpřístupnit text čtenáři či čtenářce, jenž není odborníkem či odbornicí v daném oboru (a tato snaha se mnohdy velmi dobře daří), v několika případech upozorňují na věci evidentní až banální – jako například poznámka 160, ve které je ozřejmeno, že apoštolové byli původním povoláním rybáři či celníci (srov. s. 75).

Podle soudobých badatelů, a upozorňuje na to i předmluva a úvodní studie (srov. s. 6), je tento

spis pro dnešního člověka značně kontroverzní, protože legitimizuje nadřazenost kněžské kasty a její výjimečnost. Je tedy jeho četba smysluplná? Je zřejmé, že si v ní – jako ostatně v každém textu tohoto druhu – každý najde své. Ahistorická četba nahrává ke klerikalismu a dnes snad již překonané apoteóze tohoto církevního úřadu, ale i jeho kritici a kritičky ve spise najdou místa, která je potěší, jako zmínky o askezi, jež je jen dobře maskovanou zahálkou (srov. s. 145), či o tom, že v kněžské službě ještě zesílí běžné nedostatky člověka (srov. s. 146–147), či věty, že nejvíce Kristovu dílu neškodí jeho nepřátelé, ale sami Kristovi učedníci (srov. s. 98). Přesto jsou některá místa z hlediska systematické i praktické teologie a spirituality v případě ahistorické četby bez kontextu značně nebezpečná či absurdní (např. úryvky o moci a cti kněžství, srov. s. 81nn). I proto je dobře, že je textu předřazena tak rozsáhlá a podařená úvodní studie. Díky ní lze knihu doporučit všem zájemcům či zájemkyním nejen o patrologii či Jana Chrysostoma, ale též těm, kteří se zajímají o teologii kněžství, otázku klerikalismu či dějiny teologie. Nezbyvá než doufat, že se církev na všech svých úrovních a ve všech svých údech nezalekne otázek, které jsou před ní kladeny a pod vedením

Ducha svatého bude hledat nové cesty distribuce moci a služeb v církvi. K tomuto dialogu alespoň na naší české úrovni může překlad spisu *O kněžství* Jana Chrysostoma spolu s úvodní studií Jiřího Pavlíka, jenž se v posledních letech vyprofiloval v jednoho z nejzajímavějších českých teologů a filozofů náboženství, dobře přispět.

Tomáš Sixta

RADEK MARTINEK – JITKA JONOVÁ (EDS.):

ORNAMENTA EPISCOPI: LITURGICKÁ ROUCHA OLOMOUCKÉ KATEDRÁLY

(*Olomouc: VUP, 2020, 364 stran, ISBN 978-80-244-5868-7*)

Radek Martinek a Jitka Jonová jsou autory recenzované publikace, která vznikla ke stejnojmenné výstavě pořádané Cyrilometodějskou teologickou fakultou Univerzity Palackého ve spolupráci s římskokatolickou farností sv. Václava v Olomouci, Arcibiskupstvím olomouckým a Muzeem umění Olomouc.

Doc. PhDr. Jitka Jonová, Th.D. působí jako vyučující na Katedře církevních dějin a křesťanského umění na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a její oborové za-

měření je rozkročeno mezi několik humanitních vědních disciplín. Patří mezi ně církevní dějiny 19. a 20. století, papežská diplomacie, dějiny umění a památková péče.

PhDr. Radek Martinek, Ph.D. je odborníkem na památkovou péči v církevním prostředí, křesťanskou ikonografii a hagiografii a mezi jeho hlavní oblasti zájmu patří symbolika odívání, bohoslužebný i stavovský oděv katolického kněžstva a jeho zobrazování v umění. Dále je externím pedagogem na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové.

Badatelské duo Martinek – Jonová v publikaci podávají nový pohled na liturgická roucha (ornamenta) a jiné textilie využívané při slavení bohuslužeb (paramenta), olomoucké katedrály sv. Václava. Ta staví řemeslným zpracováním na roveň architektonické, sochařské či malířské výzdobě kostelů barokní doby, která chtěla věřícímu zprostředkovat během slavení mší nebe na zemi a dopomáhalo vychovávat náboženský vkus postavený na nádherné symetrii klasické katolické liturgie. Jejich překvapivé umělecké zpracování, preciznost v detailu i užití drahých materiálů pokládá otázku, proč jim nebyla v minulosti věnována větší pozornost na poli galerijním

či odborné literatury. Unikátní sbírka olomouckých parament pocházejících z nejlepších tkalcovských manufaktur a krajkářských dílen napříč Evropou rovněž nikdy nebyla odborně zpracována. Tento dluh opomíjenému leč jedinečnému souboru cenných textilií katedrály sv. Václava v Olomouci dvojice Martinek – Jonová splácí touto pozoruhodnou knihou.

Publikace seznamuje čtenáře v prvních kapitolách s dějinami olomoucké katedrální kapituly od jejích nejranějších počátků, mapuje její význam a důležitost. Gros celé knihy je pak odborné pojednání referující o liturgických textiliích, použitých vzorech, konkrétní symbolice. Pozornost je věnována i nositelům rouch, jejichž osobnost se do výběru ornátu a jeho zdobení značně promítá i s ohledem na význam situace či události, ke které bylo rouchu určeno. Velké, často kompletně ručně vyšíváné, a tudíž i nesmírně drahé soupravy vznikaly na řadě míst katolického světa. Odráželo se v nich velké sebevědomí církevních hodnostářů, kteří byli touhou po reprezentaci srovnatelní s panovníkem. Tuto linku můžeme jasně vidět například u velkolepějších ornátů kardinála Wolfganga Schrattenbacha nebo Troyera, arcibiskupa Maximiána von Sommerau-Beckh, biskupa Jakuba Arnošta, kanovníka

Mayerswalda či kapitulního děkana Roberta hraběte Lichnovského. Sbírnka obsahuje slavnostní i smuteční kasule významných biskupů a arcibiskupů olomoucké (arci) diecéze především v průběhu 17. až 20. století, ačkoliv jsou uvedeny i starší. Díky tomu je nám dána možnost pozorovat dekorativní vývoj od jednoduchých krajek po stranách kasulí k tzv. naturalistickým vzorům florálním a krajinářským s iluzivně prostorovými kvalitami až po figurální ztvárnění významných svatých.

Díky systematickému badatelskému zájmu Martinka byla vybrána kolekce historicky cenných parament, ke kterým jako autor textů sepsal důležité informace řazené v pořadí: lokace a doba vzniku, popis tkanin, výšivek a případně montáží cenných kovů s drahokamy či perlami. Nechybí ani údaj o rozměrech a evidenční zařazení těchto textilií v rámci inventářů olomoucké katedrály sv. Václava. Jako velmi pozoruhodné statě publikace se jeví úryvky o provenienci obřadních rouch doplněné o původy motivů čerpacích někdy až z dálných orientálních vzorů Íránu či Sýrie nebo inspirovaných výšivkami z ukořistěné čabraky tureckého generála.

Bohatý ilustrační doprovod publikace je zároveň oslavou práce vyšivačů. Vzbuzuje ve čtenáři ob-

div k nejen estetické či umělecké hodnotě a poctivému řemeslnému zpracování těchto paramentů ale především k jejich tvůrkyním, kterými byly převážně mnišky v ženských kláštorech. Hold jejich ruční práci vzdává i působivá příhoda významného olomouckého kanovníka P. Wurma, při které nabádá tři urozené dámy: „Račte být z těch nejvyšších stavů a umíte mnoho. Umíte francouzsky i jinak, umíte hrát na klavír i na piano a mnoho jiného, ale dovolte otázku: Která z vás dovedete vyšít tuto úvodnici?“ A dámy pohledly na sebe a kterási z nich praví: „Keine von uns – žádná z nás.“ A obrátil se P. Wurm k neteři pana kardinála a pravil: „Můžete si, Vaše Milosti, gratulovat, že váš pan strýček je u takového lidu biskupem!“

Publikace *Ornamenta Episcopi: Liturgická roucha olomoucké katedrály* zevrubně identifikuje a nově interpretuje paramenta ve sbírkách katedrály sv. Václava v Olomouci a dává možnost pohlédnout na ně jako na mistrovká díla, jimž dávala vyniknout sama liturgie, pro kterou byly vytvořeny a určeny.

Grant, který dal vzniknout recenzované publikaci i stejnojmenné výstavě, byl poskytnut v rámci projektu *Historické liturgické textilie v českých zemích: metodologie, inventarizace, péče a prezentace* financovaného z Programu na pod-

poru aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II), jehož řešitelem je Univerzita Palackého v Olomouci (Cyrilometodějská teologická fakulta) a spoluřešitelem Národní památkový ústav.

Josef Říkovský

IGOR KRÁČ SVD:

TRANSFORMAČNÁ SILA UTRPENIA: TEOLÓGIA KRÍŽA V ŽIVOTE A DIELE ARNOLDA JANSSENA

(Nitra: Spoločnosť Božieho Slova, 2022, 328 strán, ISBN 978-80-89688-37-1)

Každý človek, ktorý sa ocitne zoči-voči konkrétnemu problému či utrpeniu, snaží sa mu čeliť správne. V ťažkých momentoch sa opäť a opäť zamýšľa nad tým, ako „prežiť“ aj uprostred životných komplikácií. Pre kresťanov je téma kríža vždy určitou výzvou – výzvou, ktorej veriaci človek nečelí sám, a tiež výzvou, ktorá ho formuje v procese nasledovania Krista a pripodobňovaniu sa mu. Kríž však vždy ostáva aj tajomstvom, ktoré celkom nevieme uchopiť.

Predložená publikácia Igora Kráča SVD, pedagóga z Katedry systematickej teológie na Teolo-

gickej fakulte Trnavskej univerzity v Bratislave, brilantne analyzuje tému teológie kríža v živote a diele sv. Arnolda Janssen. Dieľo ponúka nielen opis a analýzu transformačnej sily utrpenia, ale aj silnú spirituálno-teologickú inšpiráciu a odkaz pre kresťana v živote nasledovania Krista a misijnej činnosti Cirkvi.

Jadro tejto monografie je spracované v troch kapitolách. Autor v nej koncipuje odpoveď na otázku: „Akú teológiu ponúkol Arnold Janssen svojim misionárom v snahe pripraviť ich na náročné výzvy misionárskeho života a usmerniť ich v konkrétnych situáciách nesúcich sa v znamení kríža?“ (s. 24) Autor spracoval tému za pomoci analytickej a syntetickej metódy, uplatňujúc diachrónny a synchronný princíp spracovania a interpretácie Janssenových náčrtov kázni, prednášok, príhovorov a iných písomností.

V prvej kapitole Kráľ predstavuje kontextuálny profil postavy Arnolda Janssen (1837–1909). Málo známa, avšak veľmi významná osobnosť, učiteľ prírodných vied a katolícky kňaz, historicky prispel k rozvoju svetových misií na konci 19. a začiatku 20. storočia, s markantným vplyvom aj 21. storočí. Autor potom skúma náboženskú a cirkevno-politickú situáciu 19. storočia v Nemecku, kde

Janssen žil a pracoval. Napomáha tak hlbšie pochopenie jeho postavenia vo svojej dobe a v Cirkvi. Analýzou dobových problémov objasňuje Janssenovu schopnosť čítať znamenia čias a disponovanosť adekvátnym spôsobom na neodpovedať. Kráľ svoju pozornosť sústreďuje na lektúru jeho biografických údajov zo zorného uhla kríža. Následne analýzou náročných momentov v živote Arnolda Janssen predstavuje, ako sa táto skúsenosť stala užitočnou pre jeho službu. Potom synteticky predstavuje jeho zaangažovanosť v ťažkostiach novovznikajúcich misií, nakoľko farcha riešenia mnohých problémov a zodpovednosť ležala práve na pleciah Janssen ako zakladateľa a generálneho predstaveného Spoločnosti Božieho Slova, ktorú založil v roku 1875 v holandskom meste Steyl. Kráľ jasne zdôrazňuje: „Ako generálny predstaviteľ bol v neustálej interakcii so svojimi misionármi a ich problémami. Mnohé ťažkosti, ktoré boli spôsobené ľudskými nedostatkami najrozličnejších podôb, doliehali na Arnolda Janssen osobne. Arnold Janssen mal nielen kapacitu znášať utrpenia bez zbytočného ponosovania, ale svoju skúsenosť v škole kríža bol schopný integrovať do služby iným. Hoci teológia alebo mystika kríža netvorí priamo časť jeho duchov-

nosti, nevyhnutne tvorí súčasť duchovného dedičstva, ktoré so svojimi konkrétnymi dôsledkami nesie v sebe aktuálnosť a dôležitosť aj dnes.“ (s. 100)

Druhá kapitola sa zameriava na Janssenov detailný duchovný profil. Autor analyzuje teologický obsah jeho spirituality, z ktorej je možné odvodiť kresťanské prežívanie jeho misionárskeho entuziazmu a sebadarovania. Rôzne a často náročné životné okolnosti prezentované a analyzované v prvej kapitole sú poukazom na skutočnosť, že Janssen ukotvil misijné dielo na stabilných princípoch, ktoré sa cez mnohé skúšky ukázali ako zrelé a hlboké. Analyticko-syntetickým štúdiom jeho myšlienok a životných postojov Kráľ poukazuje na koherentnosť Janssenovho učenia a života podľa teologálnych čností, ktorých hrdinský stupeň dosvedčuje aj dokumenty z Janssenovho blahorečenia. Analýzou konštitutívnych dokumentov, poznámok z jeho duchovných obnov, príhovorov a kázni sú následne zafinované fundamenty, ktoré boli motiváciou misijnej myšlienky a dôvodom znášania výziev misijnej a evanjelizačnej služby. Nakoniec analýzou dôvodov transformácie misijného spoločenstva na rehoľnú kongregáciu autor koncipuje chápanie Janssenovho konceptu rehoľného života,

ktorý dal do služieb misijnej práce. Nezanedbateľnú úlohu tu plnil aj zakladateľov osobitný zmysel pre asketický život. Kráľ to veľmi výstižne syntetizuje: „Misijnému vyslaniu má predchádzať rehoľná formácia a život podľa evanjeliových rád, pretože tieto sa stávajú jednak prostriedkom sebaobetovania sa Bohu, transformácie človeka usilujúceho sa o konformitu s Bohom, ale aj efektívnosti misionárskych prác. Týmto spôsobom je život v súlade s ideálmi rehoľného života, jeho koherentnosť a autenticnosť prevenciou pred zbytočnými utrpeniami vyplývajúcimi z neusporiadanosti života. Na druhej strane vysoký misionársky ideál podporovaný a oživovaný solídnu a pravou asketikou napomáha vo svetle viery akceptovať ťažkosti života ako integrálnej časti povolania človeka.“(s. 209)

V tretej kapitole Kráľ predstavuje „evanjelium“ kríža Arnolda Janssen. Vychádza z podrobnej lektúry korešpondencie Janssen s misionármi pracujúcimi v zahraničí. S jasným zámerom sa sústreďuje na repetitívne sa vynárajúce témy týkajúce sa reality kríža a jej interpretácie. Treba veľmi oceniť, že autor systematicky zoradil tie Janssenové povzbudenie a teologické motivácie, ktoré mali misionárom pomôcť vysporiadať sa

s utrpením a ťažkosťami života. Oceňujeme tiež, že opakujúce sa námety, ktoré boli odpoveďou na konkrétne misionárske výzvy, Král zoradil tematicky rešpektujúc ich chronológiu. Predstavuje veľmi pútavo základné vedomie veľkonočnej optiky u Janssen, a to predovšetkým prostredníctvom jeho autenticky žitého vzťahu medzi krízom a požehnaním, synovskej dôvery v Božiu starostlivosť a tvorivú spoluúčasť. Král to opisuje s jasným spirituálno-teologickým pohľadom: „Medzi základnými princípmi nápomocnými pri prijatí utrpenia v snahe nasledovať výzvu Ježiša Krista verne niesť svoj kríž [Janssen] indikoval uvedomovanie si zodpovednosti za naplnenie rozpoznanej Božej vôle. Tento postoj privádza človeka k vernosti zverenej úlohe vo všetkých okolnostiach života. Vysporiadať sa s rôznymi formami nedostatku, nenaplnenými očakávaniami a s utrpením má byť nápomocná vnútorná dispozícia človeka k obete. Tým človek prináša obeť seba samého nebeskému Otcovi v jednote s obetou jeho Syna. Tým sa človek stáva aktívnym protagonistom, ktorý má účasť na tajom-

stve vykupiteľského diela Ježiša Krista.“ (s. 301) Cesty akceptácie kríža sú syntetizované skrze jeho záväzok poslaniu, disponibilitu k obeti a zakorenenie v modlitbe a komunitnom živote. Napokon jeho čnostnú výbavu ako „modus“ prevencie je analyzovaný v postoji vnútornej pokory, autorite a vzájomnej úcte, a tiež trpezlivosti a moderovaného konania.

Po jasne a výstižne prezentovanom závere nasleduje nadštandardný bibliografický aparát a hodnotné prílohy s pracovným prekladom Janssenovej poézie z nemčiny.

Recenziu tejto publikácie ukončíme konštatovaním, že Král spracoval danú problematiku nielen na vysokej akademickej úrovni, ale taktiež pútavým a originálnym štýlom. Monografia je obohatením nielen pre akademickú obec a členov Janssenových kongregácií, ale pre každého, kto aj uprostred životných krízov túži verne a odhodlane nasledovať Krista a jeho učenie. Nadčasovosť a užitočnosť diela treba oceniť zvlášť teraz, v tejto globálnej „covid“ pandémiei.

Stanislav Orečný

ALEŠ FILIP:

MILIVOJ HUSÁK: *NA POČÁTKU BYLO SVĚTLO*

(Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2020, 111 stran, ISBN 978-80-7325-510-7)

Historik umění Aleš Filip (1964) je absolventem doktorského studia dějin umění na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde dnes také vyučuje. Je autorem mnoha odborných publikací, v nichž se věnuje projevům spirituality ve výtvarném umění v 19. a 20. století.

Malíř a výtvarník Milivoj Husák (1950) je absolventem Školy uměleckých řemesel v Brně. Studoval poté dva roky na Akademii výtvarných umění v Praze, kterou v době normalizace nemohl dostudovat. Ve svém díle se věnuje sakrálnímu umění, scénografickým návrhům, malbám na fasádách i volné tvorbě.

Útlá monografie s názvem *Milivoj Husák: Na počátku bylo světlo* představující dílo malíře Milivoje Husáka, svébytného umělce, který si vytvořil nesnadno zařaditelný styl, nabízí z pera kunsthistorika Aleše Filipa základní pohled na umělce a jeho práci. Jak sám autor monografie poznamenává, tato publikace má být nejen upozorněním na jedinečnou figuru českého

výtvarného umění, ale též výzvou pro hlubší zpracování Husákovy díla. Filip si je vědom, že rozsahem jeho publikace zaostává za takovými, jako je v témže roce vydaná monografie *Sochař a restaurátor Karel Stádník – dílo, vzpomínky, dokumentace*, která v zpracování díla autora v oboru sakrálního umění nastavila metu poměrně vysoko. Sám hned v úvodní kapitole proto vybízí k dalšímu studiu a zpracování uměleckých počínů Milivoje Husáka.

Dalším důvodem pro pozdější podrobnější studium Husákovy díla je i skutečnost, že výtvarník doposud prožívá své plodné období a vytváří i nadále svoje jedinečné obrazy a artefakty. Už v době vydání monografie chybí v soupisu například obraz sv. Zdislavy namalovaný v roce 2020 pro kapli Nanebevzetí Panny Marie na Veveří nedaleko Brna, či návrh a realizace křtitelnice pro farní kostel sv. Václava v Křižanově na jaře téhož roku. Omluvou budiž skutečnost, že očekávaná monografie vyšla jako bilanční publikace u příležitosti umělcových 70. narozenin, byť takto oficiálně označena není.

Přínosem knihy, která je přehledně rozčleněna podle okruhů zájmu výtvarníka, je především pečlivě zpracovaný soupis Husákovy díla, který doposud chyběl,

a v poměru k nevelkému rozsahu také bohatá obrazová příloha. Je jen škoda, že ne všechny fotografie mohly být reprodukovány v plném barevném spektru. Čtenář je tak ochuzen o často překvapivou barevnost vybraných děl. Mimo rozbor díla Milivoje Husáka přináší Filipova publikace také nečekané představení výtvarníka coby autora literárních textů. Zvláště silně pak působí Husákův text Litanie k srdci člověka, který vytváří drásající kontrast k Litaniím k Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu.

Autorovi publikace Aleši Filipovi se na poměrně malém prostoru podařilo širší veřejnosti představit umělce ticha, umělce, který vyzvedává ve svém díle světlo kon-

trastující s temnotou, umělce otevřeného naslouchání a umělce, kterého ve své jedinečnosti velký svět umění teprve objevuje. Kniha s působivou tmavou obálkou zaujme čtenáře, který hledá v dnešním světě nové umělecké impulsy, ale také čtenáře, kteří hledají spirituální obsah, který je vyjádřen nejen textem, ale i obrazem. Překvapením pak pro mnohé je podvědomá znalost díla Milivoje Husáka, která je touto knihou odhalena. Vždyť kdo by neznal kanonizační obraz sv. Jana Sarkandera, nesčetné sluneční hodiny v okolí Brna či klauna jdoucího po provazu za andělem na fasádě věžičky brněnského divadla Husa na provázku?

Martin Motýčka